

2020 / Vol:6, Issue:34 / pp.2123-2139

REVIEW ARTICLE

Arrival Date : 11.11.2020

Published Date : 26.12.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.470>

Reference : Cürat, C. (2020). "Ergenlerde Sorumluluk İnançları Ve Sürekli Kaygı İlişkisinin İncelenmesi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(34):2123-2139.

ERGENLERDE SORUMLULUK İNANÇLARI VE SÜREKLİ KAYGI İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

The Study Of The Relationship Between Inflated Responsibility And Trait Anxiety Of Adolescents

Cem GÜRAT

Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir/Türkiye

ORCID: 0000-0002-7058-7009

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde arttırılmış sorumluluk ve sürekli kaygı ilişkisini incelemek ve ergenlerde arttırılmış sorumluluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırmanın evreni 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İzmir ili, Konak ve Karabağlar ilçelerinde öğrenim gören lise dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 230 kız ve 167 erkek olmak üzere toplam 397 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında, Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği (SİAFBÖ), Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veriler "Bağımsız Örneklem T-Testi", "Çok Faktörlü Varyans Analizi" ve "Tukey Testi" teknikleriyle çözümlenmiştir. Korelasyon analizi için Pearson korelasyon testi kullanılmıştır. Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği (SİAFBÖ)'nün lise örnekleminde uygun olup olmadığını belirlemek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Çalışma sonunda, ergenlerde arttırılmış sorumluluk ile alt boyutları ve sürekli kaygı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyine göre arttırılmış sorumluluk düzeylerinin farklılaşmadığı saptanmıştır. Cinsiyete göre ise arttırılmış sorumluluk düzeylerinin farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet ve baba öğrenim düzeyine göre ergenlerde sürekli kaygı puan ortalamalarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Anne öğrenim düzeyine göre ise ergenlerde sürekli kaygı puan ortalamalarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Arttırılmış Sorumluluk, Sürekli Kaygı

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the relationship between the adolescents' inflated responsibility and trait anxiety and whether the levels of inflated responsibility and trait anxiety differ according to sociodemographic variables of adolescents. The population of the investigation is consisted of all 12th grade student attending at state high schools of Ministry of Education Konak and Karabağlar, in İzmir. The sample of the study is consisted of 230 girls and 167 boys, totally 397 students. The data was collected by Inflated Responsibility Beliefs Scale (SİAFBÖ) and Trait Anxiety (SKÖ) and questionnaire which was developed by the researcher. The data was analyzed by using SPSS 22 programme. The data was analyzed by Independent Samples T-Test, Manova and Tukey Test. Correlation analysis and Pearson analysis were used. Confirmatory factor analysis was performed to determine whether it is appropriate to the Inflated Responsibility Beliefs Scale (SİAFBÖ) of the sample of high school level. According to the results, it was found that there was statistically significant relationship between inflated responsibility and trait anxiety of adolescents. There wasn't any statistically significant difference between inflated responsibility according to mother education level and father education level. Also, it was determined that, inflated responsibility average score of the adolescents showed statistically significant differences according to gender. It was found that, trait anxiety average score of adolescents showed statistically significant differences according to gender and father education level. However, it was found that, trait anxiety average score of adolescents did not show any differences according to mother education level.

KeyWords: Adolescence, Inflated Responsibility, Trait Anxiety

1. GİRİŞ

Ergenlik, bilimsel çalışmalar içinde en çok ele alınan, bir çok yönü ile araştırılan ve en çok merak uyandıran konulardan biridir. Ergenliğin evrensel yanlarının olmasının yanı sıra, ergenlik kavramında kültürel farklılıkların da olduğu bilinmektedir.

Ergen sözcüğü Batı literatüründeki "adolescent" karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince büyüme, olgunlaşma anlamında kullanılan "adolescere" fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir (Yavuzer, 1993).

Ergenliğin stresli ve fırtınalı bir dönem olduğunu belirten Rutter (1976), ergenin sessiz bir çalkantı içinde olduğu görüşündedir. Bu görüşe göre; ergen kendi iç dünyasında, dışarıya yansımayan, ebeveyn ya da öğretmenlerin fark etmediği, öznel bazı duygusal rahatsızlıklar ve sosyal kuşkular yaşamakta, bununla birlikte sosyal ya da akademik alanlarda işlev bozukluğu yaşamamaktadır (Akt., Çuhadaroğlu ve diğer., 2004).

Son yıllarda,ergenlik döneminin doğası gereği beraberinde getirdiği ve tüm ailenin gündemini kaplayan sorunlar; ailelerin,sağlık ve eğitim kurumlarının önem verdiği bir konu olmuştur.Bu da gencin bu dönemi nasıl daha sorunsuz atatabileceği yönünde soruları da doğurmuştur (Morgan, 1977:167).Bireyin kimlik kazandığı bu dönemde,ergenin uyumunu ve buna oranla gösterdiği psikolojik belirtileri izlemek,bu çağı olumlu geçirmesini sağlar. Okullarda ergenlere uygulanacak etkinliklerin belirlenmesi ve sergilenecek tutumların saptanmasıaçısından bu takip önemlidir (Çakmaklı,1991).

Öner ve Le Compte'a göre (1998) kaygı insanın temel duygularından birisi olarak kabul edilebilir. Çünkü her insan kendisi için tehlikeli olarak algıladığı durumlar karşısında bir miktar kaygılanır. Mesela, sınavlar ve cerrahi operasyonlar kişide belli oranda tedirginlik ve huzursuzluk yaratabilir.Bu tür kaygılar genellikle kısa süreli ve geçicidir.Bu sebeple bunlara süresiz-durumluk kaygı adı verilmektedir.Kişinin gündelik yaşantısı içinde karşılaştığı pek çok durumu genellikle stresli olarak algılaması ve yorumlaması ise sürekli kaygı olarak adlandırılmaktadır.Bu anlamda sürekli kaygı hali, kişinin açık ve nesnel bir tehlikeyle karşı karşıya olmadığı anlarda bile tedirginlik duyup mutsuzluk ve huzursuzluk hissetmesi şeklinde tanımlanabilir.

Sorumluluk, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi” demektir (TDK 2013). Sorumluluk, sağlıklı veya sağlıklı, yapıcı veya yıkıcı olabilecek, ev, okul ve çalışma hayatını derinden etkileyebilecek farklı yönleri olan bir kavramdır (Moritz ve ark. 2007).

Sorumluluk duygusunun arttırılmış olması, bireyin düşüncelerini kontrol etmesinin önemine ilişkin düşüncelerin ve inançların aşırı önemsenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu durumun kişinin yaptığı veya yapmadığı, düşündüğü veya düşünmediği herhangi bir şey dolayısıyla zarara yol alacağı veya zarar göreceği düşüncesi ile ilişkilendirildiğinde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Salkovskis ve Forrester,2002).

Görüldüğü üzere; ergenlik dönemi, kaygı ve sorumluluk kavramları tek başlarına ele alındıklarında dahi insan hayatı için çok önemli olan, üzerinde yoğun çalışmaların yapıldığı dönem ve kavramlardır. Ergenlik döneminde arttırılmış sorumluluk ve sürekli kaygı kavramlarının bir arada ele alınmasının önemli olduğu ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem Cümlesi

Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ve bazı değişkenlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.2. Alt Problemler

- 1) Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
- 2) Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri, cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 3) Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri, anne öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 4) Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri, baba öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

2. ERGENLİK DÖNEMİ

Çağdaş ergenlik psikolojisinin temelinde yer alan G. StanleyHall ergenlik dönemini, ilkelikten uygarlığa geçiş dönemi olarak betimlemiştir. Ergenlik dönemindeki bireyin tepki ve davranışları ile insani değerlerin çatışmasından dolayı Hall bu dönemi “Fırtına ve stres ” dönemi olarak adlandırmıştır (Judith, 1978; Akt. Kulaksızoğlu, 2008).

Gander ve Gardiner (2004), Hall’un bu görüşünün yeni araştırmalar ile desteklenmediğini belirterek, ergenlik dönemini bedensel, toplumsal ve bilişsel olgunlaşma evresi olarak tanımlamıştır. Latince büyüme, olgunlaşma anlamında kullanılan ‘Adolescere’ fiilinin kökünden gelen ‘ergen’ sözcüğü bir süreci ifade etmektedir (Yavuzer, 1993).

Yavuzer’e (1993) göre, ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Bu tanıma uygun olarak Kulaksızoğlu (2008), ergenlik dönemini, bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel, zihinsel değişim ve gelişmelerin olduğu, buluşla (erinlik, ergenliğin başları) başlayan, bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evre olarak tanımlamıştır.

Ergenlik döneminin kesin bir yaş aralığı olmamasıyla birlikte bu yaş aralığı kişiye, ülkeye, kültüre göre farklılıklar da göstermektedir. UNESCO, ergenlik dönemi yaş aralığını 12 – 25 yaş olarak kabul etmiştir (Yavuzer ve diğer, 2010).

3. SORUMLULUK KAVRAMI

Türk Dil Kurumu sözlüğünde sorumluluk “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyeti” olarak tanımlanmaktadır. Sorumluluktan bahsederken kişinin kendi davranışları veya yetki alanına giren olaylardan bahsedilmektedir. Yetki alanına giren olaylar dendiğinde kişinin kendisi kadar çevresi ve ilişkileri de sorumluluk değerini kapsamaktadır.

Doğan (2001:1195), sorumluluğu “kişinin yüklendiği işten ötürü gerektiğinde hesaba çekilme durumu, mesuliyeti.” olarak tanımlamıştır. Altınköprü (2004:174), sorumluluğun çocuğun doğduğu andan itibaren başlayıp onun ilk izlenimleriyle geliştiğini ve kişinin kendini başkalarıyla paylaşması, kendinden bazı ödünler vermesi şeklinde belirlendiğini bildirmiştir.

Yavuzer’e (1997) göre sorumluluk, erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir.

Sorumluluk farklı kaynaklarda farklı şekillerde ele alınmaktadır. Bazıları sorumluluğu bir duygu olarak ele alırken diğerleri bir beceri olarak ele almıştır (Ruyter, 2002; Canter, 1998; Ellenburg, 2001; Flowers ve Mabry, 2001). Yine bazı kaynaklar sorumluluğu bireysel sorumluluk ve sosyal sorumluluk olarak ikiye ayırmışlardır (Nelson ve Low, 2004). Cüceloğlu (2002:198) sorumluluk için “kişinin sınırları içerisinde gördüğü olaylardan ve şeylerden hesap vermeye hazır olması” demektedir. Sınıf içi rehberlik uygulamalarında sorumluluk, başkalarının haklarına saygılı olmak ve kendi davranışlarının sonuçlarını yüklenmek olarak tanımlanmaktadır.

3.1. Arttırılmış Sorumluluk

Salkovskis (1989), Obsesif Kompulsif Bozukluk belirtilerini açıklamak için “Abartılı Sorumluluk Algısı” modelini ortaya koymuştur. Bu modele göre, normal erişkinlerin zihinlerinden de, Obsesif-Kompulsif bozukluğu olan bireylerde görülen benzer içerikli imge, dürtü ya da zorlayıcı (rahatsız edici) düşünceler geçmektedir. Obsesif-Kompulsif bozukluğu olan kişilerin sıkıntı yaşamasına neden olan, zorlayıcı düşüncelerin kendisi değil, bu zorlayıcı düşünceler hakkında yaptıkları değerlendirmelerdir. Obsesif-Kompulsif bozukluğu olan kişiler, sıkıntı verici bu düşünceler üzerinde kişisel sorumlulukları olduğu yönünde hatalı değerlendirmelere sahip oldukları için abartılmış sorumluk duygusunu ortadan kaldırmak ya da etkisizleştirmek adına işlevsel olmayan çabalar içerisine girerler (Salkovskis, 1989 ; aktaran: Pişgin, Özen, 2010).

Bir zorlayıcı düşünce ile bir obsesyon arasındaki fark, onun oluşumu, içeriği ya da kontrol edilemezliği değildir. Onu patolojik kılan, zorlayıcı düşüncenin değerlendirilme ya da yorumlanma şeklidir. Zorlayıcı düşünceler ilk kez ortaya çıktığında duygusal olarak yansızdır. Kişinin önceki yaşantıları ya da düşüncelerine paralel olarak olumlu, olumsuz ya da yansız duygusal bir anlam kazanır. Herhangi bir düşünce, birey tarafından yüksek kişisel sorumluluk ve anlam taşıdığı biçiminde yorumlanırsa, obsesyona dönüşme potansiyeli taşır (Salkovskis, 1985).

Salkovskis'in (1985) abartılı sorumluluk algısı modelinin temel sorumluluk varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Abartılı sorumluluk algıları ve inançları Obsesif Kompulsif Bozukluğun temel karakteristik özellikleridir.
- ✓ Zarar vermeye yönelik abartılı sorumluluk obsesyonel düşünceye özgüdür.
- ✓ Algılan sorumluluğun artması bu durumu yansızlaştırmak (nötrleştirmek) için daha fazla zorlanmanın yaşanmasına, daha fazla rahatsızlığa ve obsesyonların sıklık ve belirginliğinin artmasına neden olur.
- ✓ Yansızlaştırma, obsesyonların sıklığının artmasına, belirginleşmesine ve neden olduğu rahatsızlığı artıracaktır.

Bu modele göre obsesyonun gelişiminde iki aşama kritik önem taşır; sorumluluğun değerlendirilmesi ve yansızlaştırma etkinlikleri. Bir düşünceye yüklenen anlam bu modelin temelini oluşturur. Obsesif bir düşünce, imge ya da dürtü bireyin kişisel sorumluluğunu artırdığı şeklinde yanlış yorumlanırsa, zorlayıcı düşünceler sıkıntı oluşumuna ve anksiyete artışına neden olabilir. Buna paralel olarak sorumluluktan kaçma ya da kaçınmaya yönelik çabalar gibi yansızlaştırmaya yanıtları başlatılmaktadır. Yansızlaştırmaya yanıtlarının ortaya çıkarılması, Obsesif Kompulsif Bozukluğun ortaya çıkmasında önemli bir süreçtir. Yansızlaştırma, algılanmış sorumluluğu azaltıcı bir etki oluşturmak amacıyla istemli olarak başlatılan etkinlik olarak tanımlanır. Bu etkinlik kompulsif davranışlar ya da düşünce ritüelleri olarak ortaya çıkabilir. Yansızlaştırma yanıtlarının pekiştirilmesi sonrasında, kişi yansızlaştırma yanıtının sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olarak sıkıntılarında bir azalmaya yol açtığı şeklindeki algılaması nedeniyle obsesyonlarını sürdürmeyi yeğler (Salkovskis, 1989).

4. KAYGI KAVRAMI

İnsanın yaşadığı temel duygulardan biri olarak kabul edilen kaygı, kaynağı ve başlangıcı belli olmamasına rağmen bilinçli bir şekilde hissedilen, beraberinde terleme, sararma gibi fizyolojik değişmelerin de görüldüğü bir yaşantı şekli olarak tanımlanmaktadır (Öner, 1977).

Işık (1996: 31), kaygıyı iç ve dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike olasılığı ya da kişi tarafından tehlike olarak algılanıp yorumlanan herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygu olarak tanımlamaktadır. Kaygılı kişi, kendisini “adeta alarm durumdaymış ve her zaman sanki bir şey olacakmış” gibi hissettiğini belirtir.

Shervert, kaygıyı kişiyi istenmeyen durumlara uyum sağlamaya yada mücadele etmeye yönelten normal bir duygu olarak tanımlamaktadır (Akt. Çankaya, 1997).

Kaygı, fiziksel ve toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlemine katkıda bulunmaktadır (Bell- ML, 1991:226 ; Özgür, 1986: 51).

Başka bir tanıma göre kaygı, insanın bedensel ve ruhsal varlığını tehlikede görmesi sonucunda yaşadığı tedirginlik durumudur (Şahin, 1995).

4.1. Durumluk ve Sürekli Kaygı

İki faktörlü kaygı kuramında Spielberger (1966), sürekli kaygı ve durumluk kaygıdan söz etmekte ve bunların birbirinden farklı iki tür kaygı olduğunu belirtmektedir. Bu iki kaygı türü birbirinden tamamen bağımsız değildir, aralarında orta dereceli bir ilişki (.33 ile .66 arasında) (Başarır, 1990: 4)

vardır. Spielberg, durumluk kaygının belirli bir anda ve belirli bir şiddet düzeyinde görülen bir süreç olduğunu, sürekli kaygının ise fizikteki potansiyel enerji gibi gizli bir rotanın belirli bir tipte bir reaksiyonun şiddetini açığa çıkarmadaki farklılaşmaları kapsadığını belirtmiştir (Kozacıoğlu, 1984; Kısa, 1996: s. 10'daki alıntı).

Durumluk kaygı, bireyin içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hissettiği subjektif korkudur. Otonom sinir sisteminde meydana gelen bir uyarılma sonucu terleme, sararma, kızarma ve titreme gibi fiziksel değişimler, bireyin gerilim ve huzursuzluk duygularının göstergeleridir. Durumluk kaygı seviyesinde yükselme stresin yoğun olduğu zamanlar, durumluk kaygı seviyesinde düşme ise stres ortadan kalkınca olur (Öner ve Le Compte, 1998: 1).

Sürekli kaygı, bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlığı, kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stresli olarak yorumlama eğilimidir. Sürekli kaygı, nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve özünü tehdit edici olarak algılanması sonucu oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusudur. Sürekli kaygı seviyesi yüksek olan bireylerin kolaylıkla incindikleri ve karamsarlığa büründükleri görülür. Bu bireyler durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun bir şekilde yaşamaktadır (Öner ve Le Compte, 1998: 2). Köknel'e (1982) göre sürekli kaygı, şiddeti ve süresi kişilik yapısına göre değişen, durumluk kaygıya oranla daha durağan ve sürekli olan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk halidir. Sürekli kaygı düzeylerinin birbirinden farklı olması, tehdit edici ve tehlikeli durumun algılanması, anlaşılması, yorumlanması, sürekli kaygının değerlendirilmesini de değiştirir. Sürekli kaygı düzeyindeki değişiklik, durumluk kaygı düzeyini de değiştirir (Çavuşoğlu, 1993: 3). Sürekli kaygı belirtileri olduğu için psikolog ve psikiyatriste başvuran hastaların huzursuzluklarını gidermede, hafifletmede ya da kontrol etmede karşı koyma ya da başa çıkma becerilerinin ya da savunmalarının yetersiz olduğu düşünülmektedir (Öner ve Le Compte, 1998: 1).

Bireyin yaşadığı geçici ve normal kaygı olarak kabul edilen tehlikeli koşulların yarattığı korku ve tedirginlikten farklı olarak kişinin o anda içinde bulunduğu duruma doğrudan bağlı olmayan kaygı, sürekli kaygıdır ve sürekli kaygı kişilik özelliğini belirler. Bu nedenle sürekli kaygı bireyleri ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Bu ayırımın yapılması Spielberg'in (1966) iki faktörlü kaygı kuramı ile kaygı türlerinin ölçülmesi de Spielberg ve arkadaşlarının (1970) "Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri" ile mümkün olmuştur (Öner ve Le Compte, 1998: 1).

5. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin yorumu ve çözümüne ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

5.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, tarama modellerinden "ilişkisel tarama modeli"ne uygun olarak düzenlenmiştir. Karasar'a göre (1991, s. 81), ilişkisel tarama modelleri, iki veya daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu kapsamda ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin arttırılmış sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İzmir ili, Karabağlar ve Konak ilçelerinde öğrenim gören lise son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme ise, İzmir ili, Karabağlar ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Eşrefpaşa Anadolu Lisesi, Nevvar Salih İşgören Anadolu Lisesi, Konak ilçesinde bulunan Selma Yiğitalp Anadolu Lisesi ve İzmir Kız Lisesi'nin son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem, adı geçen okullara devam etmekte olan lise son sınıf 230 kız (%57,9), 167 erkek (%42,1) öğrenci olmak üzere tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiş 397 öğrenciden oluşmaktadır.

5.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği (SİAFBÖ) , Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Ergenlerin sorumluluk inançlarını arttıran faktörleri belirlemek amacıyla Coles ve Schofield (2008) tarafından geliştirilen,Türkçe'ye uyarlaması İkiz,Totan ve Karaca (2013) tarafından yapılan "Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği", ergenlerin sürekli kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla, C. D. Spielberg , R.L. Gorsuch ve R.E. Lushene (1970) tarafından geliştirilen,Türkçe'ye uyarlaması Öner ve Le Compte (1977) tarafından yapılan "Sürekli Kaygı Ölçeği" kullanılmıştır.Araştırmanın amaçları ve alt problemleri doğrultusunda analiz edilecek verilere ulaşmak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ve katılımcılara ait sosyo-demografik bilgileri içeren "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.Veritoplama araçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmektedir.

5.3.1. Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği

Bireyin sorumluluk inançlarını arttıran faktörleri belirlemek amacıyla, bireyin sorumluluğa ilişkin çocukluk dönemlerinden bu yana edindiği potansiyel bilişsel yatkınlık faktörlerini ölçmeyi hedefleyen, Coles ve Schofield (2008) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması İkiz,Totan ve Karaca (2013) tarafından yapılmıştır.

Ölçek toplamda 4 alt faktörden ve 23 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt faktörleri "arttırılmış sorumluluk" , "katı ve aşırı davranış biçimleri" , "aşırı koruyucu ebeveyn tutumları" ve "sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler" bölümlerinden oluşmaktadır.

Maddelerde ifade edilen duygu ve düşünceler, şiddet derecesine göre "hiçbir zaman" , "nadiren" , "ara sıra" , "sık sık" ve "her zaman" şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplanmaktadır.

5.3.2. Sürekli Kaygı Ölçeği

Spielberg ve arkadaşları (1970) tarafından geliştirilen "Durumluk - Sürekli Kaygı Ölçeği"nin Türkçe'ye uyarlanması ve standartizasyonu Öner ve Le Compte (1987) tarafından yapılmıştır. Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği'nin Sürekli Kaygı Formu, toplam 20 maddeden oluşan dörtlü derecelendirmeli Likert tipi bir ölçektir.

Bireyin maddelerde ifade edilen duygu ya da davranışları sıklık derecesine göre değerlendirip, "(1) Hemen hiçbir zaman" , "(2) Bazen" , "(3) Çoğu zaman" , "(4) Hemen her zaman" şıklarından birini işaretlemesi istenmektedir. Seçeneklerin ağırlık dereceleri 1 ile 4 arasındadır ve 20 maddeden alınabilecek toplam puan 20-80 arasında değişmektedir.Ölçekte doğrudan ve tersine çevrilmiş ifadeler yer almaktadır.Sürekli kaygı ölçeğinde 7 tane tersine çevrilmiş ifade vardır.Ölçek puanlaması,tersine dönmüş ifadelerden elde edilen ham puan,doğrudan ifadelerden elde edilen ham puandan çıkarılarak elde edilen sayıya,sabit olarak 35 sayısının eklenmesiyle yapılmaktadır.

5.4. Verilerin Analizi

Bir faktöre göre oluşan iki alt gruba ait ortalama puanların karşılaştırılması t-testi ve tekli ANOVA ile yapılabilirken, üç ya da daha çok gruba ait ortalama puanların karşılaştırılması için çoklu ANOVA önerilir.Araştırmanın veri kaynağı olan örneklemelerin büyüklüğü de istatistik seçimini etkiler.Büyük gruplar üzerinden toplanan verilerin,normal dağılıma yakın dağılım gösterdikleri kabul edilebilir ve buna göre parametrik istatistikler seçilebilir.Dağılımın normal dağılımdan aşırı sapma göstermediği şeklinde bir varsayımı ileri sürmek için öngörülen örneklem büyüklüğü genellikle 30 ve daha büyük olarak gösterilmektedir.Literatürde,alt grupların her birinin büyüklüklerinin 15 ve daha yüksek olması durumunda parametrik bir istatistiğin kullanılmasının,analizde hesaplanacak "p" anlamlılık düzeyinde önemli bir sapmaya yol açmadığına ilişkin incelemeler bulunmaktadır. (Büyüköztürk, 2009: 8)

Buna göre; örnekleme oluşturan ergenlerde,arttırılmış sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için parametrik istatistik tekniklerinden olan “Bağımsız Örneklem T-Testi”,örnekleme oluşturan ergenlerin arttırılmış sorumluluk inançları ve sürekli kaygı puanlarının anne öğrenim düzeyi,baba öğrenim düzeyi,ailedeki toplam çocuk sayısı ve ailenin toplam aylık gelir durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için “Çoklu ANOVA ”,çok faktörlü varyans analizi sonucunda elde edilen farkın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için “Tukey Testi” kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında toplanan verilerin istatistiksel analizinde, SPSS for Windows (22,0) ile, SİAFBÖ örnekleme DFA için SPSS AMOS for Windows (22,0) paket programı kullanılmıştır. Veri toplama araçlarından elde edilen veriler programa aktarılmış ve veriler puanlanarak gerekli analizler yapılmıştır.

6. BULGULAR

Bu bölümde Sorumluluk İnançlarını Artıran Faktörleri Belirleme Ölçeği (SİAFBÖ)’nün lise öğrencileri için uygunluğunu belirlemek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına, örnekleme tanıtıcı bulgulara ve alt problemlere ilişkin analiz sonuçlarına yer verilecektir.

6.1. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 1. SİAFBÖ için Doğrulayıcı Faktör Analizi Değerleri

Uyum Ölçütleri	Değerler
X^2	399,718
Sd (serbestlik derecesi)	217
X^2/sd	1,842
p anlamlılık değeri	,000
RMSEA (Tahmini Kök Hata Kareler Ortalaması)	,046
NFI (Ölçeklendirilmiş Uyum İndeksi)	,903
RMR (Kök Artık Kareler Ortalaması)	,056
GFI (Uyum İyiliği İndeksi)	,920
AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)	,900
CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)	,968
RFI (Göreceli Uyum İndeksi)	,905
IFI (Artan Uyum İndeksi)	,948

SİAFBÖ’nün DFA’da X^2 ’nin serbestlik derecesine oranının 3’ün altında olması nedeniyle iyi uyuma,RMSEA değerinin ,046 olması nedeniyle iyi uyuma,GFI değerinin ,920 olması nedeniyle iyi uyuma,AGFI değerinin ,900 olması nedeniyle iyi uyuma,CFI değerinin ,968 olması nedeniyle mükemmel uyuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.Diğer uyum değerleri de kabul sınırları içindedir (Bartholomew,Knott&Moustaki, 2011).

6.2.Örnekleme Tanıtıcı Bulgular

Örneklemin cinsiyete göre dağılımı Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Ergenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kız	230	57,9
Erkek	167	42,1
Toplam	397	100,0

Tablo 2 incelendiğinde ergenlerin 230’unun (%57,9) kız, 167’sinin (%42,1) erkek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre dağılımı Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3.Ergenlerin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Anne Eğitim Düzeyi	n	%
İlköğretim	131	33,0
Ortaöğretim	144	36,3
Yükseköğretim	122	30,7

Toplam	397	100,0
--------	-----	-------

Tablo 3 incelendiğinde ergenlerin annelerinin 131'inin (%33,0) ilköğretim, 144'ünün (%36,3) ortaöğretim, 122'sinin (%30,7) yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir.

Ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre dağılımı Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4.Ergenlerin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Baba Eğitim Düzeyi	n	%
İlköğretim	106	26,7
Ortaöğretim	120	30,2
Yükseköğretim	171	43,1
Toplam	397	100,0

Tablo 4 incelendiğinde, ergenlerin babalarının 106'sının (%26,7) ilköğretim, 120'sinin (%30,2) ortaöğretim,171'inin (%43,1) mezunu olduğu görülmektedir.

Ergenlerin, toplam çocuk sayısına göre dağılımı Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5.Ergenlerin Toplam Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Ergenin toplam kardeş sayısı	n	%
Tek çocuk	74	18,6
1-2 kardeş	298	75,1
3 ve üzeri kardeş	25	6,3
Toplam	397	100,0

Tablo 5 incelendiğinde, kardeşi olmayan ergenlerin sayısının 74 (%18,6),toplam kardeş sayısının 1-2 olduğu ergenlerin sayısının 298 (%75,1),toplam kardeş sayısının 3 ve üzeri olduğu ergenlerin sayısının 25 (%6,3) olduğu görülmektedir.

6.3. Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Kişisel Bilgi Formu,Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeği (SİAFBÖ) ve Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) uygulamasından elde edilen verilerin analiziyle elde edilen bulgular, alt problemlere göre sınıflandırılarak tablolaştırılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

6.3.1.Araştırmanın Birinci Alt Problemi

“Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6.Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnançları ve Sürekli Kaygı İlişisini Gösteren Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

	Sürekli Kaygı	SİAFBÖ	SİAFBÖ Alt Boyutları			
			Arttırılmış Sorumluluk	Katı ve aşırı davranış biçimleri	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tut.	Sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş har.
Sürekli Kaygı	1					
SİAFBÖ	,443**	1				
SİAFBÖ Alt Boyutları	Arttırılmış Sorumluluk	,184**	,670**	1		
	Katı ve aşırı davranış biçimleri	,237**	,732**	,495**	1	
	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tut.	,338**	,606**	,170**	,380	1
	Sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş har.	,440**	,818**	,363**	,364**	,326**

*p<,01

Tablo 6'da görüldüğü üzere, ergenlerde sorumluluk inançlarını arttıran faktörleri belirleme ölçeği toplam puanı ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak orta derecede,pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=,443$, $p<,01$).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “arttırılmış sorumluluk” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,184$).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “katı ve aşırı davranış biçimleri” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,237$).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,338$).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,440$).

Ergenlerde SİAFBÖ toplam puanı ile SİAFBÖ alt boyutları arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu ilişkiler sırasıyla “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ($r=,818$), “katı ve aşırı davranış biçimleri” ($r=,732$), “arttırılmış sorumluluk” ($r=,670$) ve “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ($r=,606$) olarak bulunmuştur.

“Arttırılmış sorumluluk” alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasındaki ilişki sırasıyla; “katı ve aşırı davranış biçimleri” ($r=,495$), “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ($r=,363$), “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ($r=,170$) olarak tespit edilmiştir.

“Katı ve aşırı davranış biçimleri” alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasındaki ilişki sırasıyla; “arttırılmış sorumluluk” ($r=,945$), “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ($r=,380$), “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ($r=,364$) olarak tespit edilmiştir.

“Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasındaki ilişki sırasıyla; “katı ve aşırı davranış biçimleri” ($r=,380$), “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ($r=,326$) ve “arttırılmış sorumluluk” ($r=,170$) olarak tespit edilmiştir.

“Sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasındaki ilişki sırasıyla; “katı ve aşırı davranış biçimleri” ($r=,364$), “arttırılmış sorumluluk” ($r=,363$), “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ($r=,326$) olarak tespit edilmiştir.

6.3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi

“Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 7 ve Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7. LEVENE Varyansların Homojenliği Testi

Ölçekler ve Alt Faktörler	LEVENE HOMOJENLİK TESTİ	
	F	p
SKÖ	,323	,570
SİAFBÖ	1,324	,251
SİAFBÖ Alt Faktörler	Arttırılmış sorumluluk	,001
	Katı ve aşırı davranış biçimleri	,909
	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	1,624
	Sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler	,032

* $P>,05$

Tablo 7’ye bakıldığında tüm ölçekler ve alt faktörler için, ilgili p değerleri ($,05$) değerinden büyük olduğundan, “Bağımsız örneklem t-testi” önşartının sağlandığı görülmektedir.

Tablo 8. Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri ile Sürekli Kaygı Düzeylerinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Ölçekler ve Alt Faktörler	Cinsiyet	N	Ortalama ($\bar{X}$)	Std. Sapma	Std. Hata	t	df	p
SKÖ	Kız	230	46,8870	10,04511	,66235	2,869	395	,004*
	Erkek	167	44,0359	9,39103	,72670			
SİAFBÖ	Kız	230	20,5522	12,17035	,80249	-3,267	395	,001*
	Erkek	167	24,7066	12,95977	1,00286			
Arttırılmış sorumluluk	Kız	230	3,4522	3,78746	,24974	-4,462	395	,000*
	Erkek	167	5,0778	3,28192	,25396			

SİAFBÖ Alt Faktörleri	Kategori	Cinsiyet	Puan Ortalamaları				Fark	N	p
			Kız	Erkek	Ortalama	Std. Sapma			
SİAFBÖ Alt Faktörleri	Katı ve aşırı davranış biçimleri	Kız	230	4,5609	3,58225	,23621	-3,938	395	,000*
		Erkek	167	6,0359	3,82114	,29569			
	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	Kız	230	5,7348	3,44566	,22720	-,408	395	,683
		Erkek	167	5,8802	3,58847	,27768			
	Sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler	Kız	230	6,8043	6,62145	,43661	-1,372	395	,171
		Erkek	167	7,7126	6,35506	,49177			

*p<.05

Tablo 8'e göre ergenlerin sürekli kaygı puanlarında cinsiyete göre; kız öğrencilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=46,8870$) erkek öğrencilerin puan ortalamasına ($\bar{X}=44,0359$) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=,004$; $p<,05$).

SİAFBÖ puanlarına bakıldığında,erkek öğrencilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=24,7066$), kız öğrencilerin puan ortalamasına ($\bar{X}=20,5522$) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=,001$; $p<,05$).

SİAFBÖ'nün "arttırılmış sorumluluk" puan ortalamaları dikkate alındığında,erkek öğrencilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=5,0778$),kız öğrencilerin puan ortalamasına ($\bar{X}=3,4522$) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=0$).

SİAFBÖ'nün "katı ve aşırı davranış biçimleri" alt faktörünün puan ortalamalarına bakıldığında,erkek öğrencilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=6,0359$),kız öğrencilerin puan ortalamasına ($\bar{X}=4,5609$) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=0$).

SİAFBÖ'nün "aşırı koruyucu ebeveyn tutumları" ve "sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler" alt faktörlerinde,istatistiksel olarak cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p=,683$, $p=,181$; $p>,05$).

6.3.3.Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi

"Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri,anne öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilmiştir.Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 9 ve Tablo 10 ve Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 9.Ergenlerin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Örneklemi Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımlı değişken		Anne Öğrenim Düzeyi	Ortalama ($\bar{X}$)	Std. Sapma	N
SKÖ		İlköğretim	47,0763	10,44518	131
		Ortaöğretim	45,0347	9,14408	144
		Yükseköğretim	44,9672	9,96517	122
		Toplam	45,6877	9,86439	397
SİAFBÖ		İlköğretim	24,0992	13,10364	131
		Ortaöğretim	21,0556	12,60357	144
		Yükseköğretim	21,8361	12,11471	122
		Toplam	22,2997	12,66002	397
SİAFBÖ Alt Faktörleri	Arttırılmış sorumluluk	İlköğretim	4,7023	4,41099	131
		Ortaöğretim	3,8333	3,47619	144
		Yükseköğretim	3,8852	2,88684	122
		Toplam	4,1360	3,66827	397
	Katı ve aşırı davranış biçimleri	İlköğretim	6,0611	4,12265	131
		Ortaöğretim	4,6458	3,52706	144
		Yükseköğretim	4,8689	3,43764	122
		Toplam	5,1814	3,75141	397
	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	İlköğretim	5,9924	3,40474	131
		Ortaöğretim	5,7431	3,34444	144
		Yükseköğretim	5,6475	3,79631	122
		Toplam	5,7960	3,50270	397
	Sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler	İlköğretim	7,3435	6,45430	131
		Ortaöğretim	6,8333	6,37631	144
		Yükseköğretim	7,4344	6,78232	122
		Toplam	7,1864	6,51808	397

*p<,05

Tablo 10. Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Çok Faktörlü Varyans Analizi (Manova) Sonuçları

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p	
Anne öğrenim düzeyi	Sürekli Kaygı Puanı	377,338	2	188,669	1,948	,144	
	SİAFBÖ	673,343	2	336,672	2,112	,122	
	SİAFBÖ Alt Faktörler	Arttırılmış sorumluluk	62,872	2	31,436	2,352	,097
		Katı ve aşırı davranış biçimleri	154,591	2	77,296	5,621	,004
		Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	8,144	2	4,072	,331	,719
		Sebebiyet verilmiş veya etkililmiş hareketler	28,689	2	14,345	,337	,714

*p<,05

Tablo 9 ve Tablo 10 incelendiğinde, ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeylerinde, anne öğrenim düzeyine göre, SİAFBÖ'nün alt faktörü olan "katı ve aşırı davranış biçimleri" değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,004$; $p<,05$). Bu farklılığın hangi değişkenden kaynaklandığını belirlemek için "Tukey Testi" yapılmıştır.

Tablo 11. Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	(I) anne öğrenim düzeyi	(J) anne öğrenim düzeyi	Ortalama farkı (I-J)	Std. hata	p
Katı ve aşırı davranış biçimleri	ilköğretim	ortaöğretim	1,4152*	,44775	,005
		yükseköğretim	1,1922*	,46658	,030
	ortaöğretim	ilköğretim	-1,4152*	,44775	,005
		yükseköğretim	-,2230	,45632	,877
	yükseköğretim	ilköğretim	-1,1922*	,46658	,030
		ortaöğretim	,2230	,45632	,877

*p<,05

Tablo 11 incelendiğinde, anne öğrenim düzeyi "ilköğretim" olan ergenlerin "katı ve aşırı davranış biçimleri" puan ortalamasının ($\bar{X}=6,0611$), anne öğrenim düzeyi "ortaöğretim" ve "yükseköğretim" olan ergenlerin puan ortalamasına göre ($\bar{X}=4,6458$, $\bar{X}=4,8689$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=,005$, $p=,030$; $p<,05$).

6.3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi

"Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeyleri, baba öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 12 ve Tablo 13 ve Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 12. Ergenlerin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Örneklemi Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımlı değişken	Baba öğrenim düzeyi	Ortalama ($\bar{X}$)	Std. Sapma	N	
Sürekli Kaygı	ilköğretim	47,8679	10,46088	106	
	ortaöğretim	45,3833	8,74973	120	
	yükseköğretim	44,5497	10,05758	171	
	Toplam	45,6877	9,86439	397	
SİAFBÖ	ilköğretim	23,5189	13,57745	106	
	ortaöğretim	22,0250	13,05609	120	
	yükseköğretim	21,7368	11,78413	171	
	Toplam	22,2997	12,66002	397	
SİAFBÖ Alt Faktörleri	Arttırılmış sorumluluk	ilköğretim	4,5094	3,95027	106
		ortaöğretim	4,2833	4,16303	120
		yükseköğretim	3,8012	3,05945	171
		Toplam	4,1360	3,66827	397
	Katı ve aşırı davranış biçimleri	ilköğretim	5,7264	4,13241	106
		ortaöğretim	4,9583	3,70418	120
		yükseköğretim	5,0000	3,51802	171
		Toplam	5,1814	3,75141	397
	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	ilköğretim	6,1981	3,33644	106
		ortaöğretim	5,7833	3,73758	120
		yükseköğretim	5,5556	3,43016	171
		Toplam	5,8457	3,50806	397

		Toplam	5,7960	3,50270	397
	Sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler	ilköğretim	7,0849	6,77266	106
		ortaöğretim	7,0000	6,66232	120
		yükseköğretim	7,3801	6,28457	171
		Toplam	7,1864	6,51808	397

Tablo 13. Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Çok Faktörlü Varyans Analizi (Manova) Sonuçları

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p	
Baba öğrenim düzeyi	SKÖ	736,424	2	368,212	3,838	,022	
	SİAFBÖ	220,785	2	110,392	,688	,503	
	Alt	Arttırılmış sorumluluk	36,558	2	18,279	1,361	,258
		Katı ve aşırı davranış biçimleri	43,084	2	21,542	1,535	,217
	SİAFBÖ	Aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları	27,045	2	13,523	1,103	,333
		Sebebiyet verilmiş veya etkilenilmiş hareketler	11,678	2	5,839	,137	,872

*p<,05

Tablo 13 incelendiğinde, ergenlerin arttırılmış sorumluluk inanç düzeyleri ile sürekli kaygı düzeylerinin, baba öğrenim düzeyinde SKÖ değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir (p=.022 ; p<,05).

Bu farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu belirlemek için Tukey Testi uygulanmıştır.

Tablo 14. Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	(I) baba öğrenim düzeyi	(J) baba öğrenim düzeyi	Ortalama farkı (I-J)	Std. hata	p
Sürekli Kaygı	ilköğretim	ortaöğretim	2,4846	1,30554	,139
		yükseköğretim	3,3182*	1,21079	,018
	ortaöğretim	ilköğretim	-2,4846	1,30554	,139
		yükseköğretim	,8336	1,16637	,755
	yükseköğretim	ilköğretim	-3,3182*	1,21079	,018
ortaöğretim		-,8336	1,16637	,755	

*p<,05

Tablo 14 incelendiğinde, baba öğrenim düzeyi “ilköğretim” olan ergenlerin SKÖ puan ortalamasının ($\bar{X}=47,8679$), baba öğrenim düzeyi “yükseköğretim” olan ergenlerin SKÖ puan ortalamasına göre ($\bar{X}=44,5497$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir (p=,018 ; p<,05).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada “Ergenlere arttırılmış sorumluluk inançları ve sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” birinci alt problem olarak incelenmektedir.

Araştırma sonucunda, ergenlerde sorumluluk inançlarını arttıran faktörleri belirleme ölçeği toplam puanı ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak orta derecede, pozitif yönde, çift yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo 6).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “arttırılmış sorumluluk” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 6).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “katı ve aşırı davranış biçimleri” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 6).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 6).

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörü “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ile sürekli kaygı ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 6).

Ergenlerde SİAFBÖ toplam puanı ile SİAFBÖ alt boyutları arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu ilişkiler sırasıyla “sebebiyet verilmiş ya da etkilenilmiş hareketler” ($r=,818$), “katı ve aşırı davranış biçimleri” ($r=,732$), “arttırılmış sorumluluk” ($r=,670$) ve “aşırı koruyucu ve eleştirel ebeveyn tutumları” ($r=,606$) olarak bulunmuştur (Tablo 6).

Literatür incelendiğinde doğrudan arttırılmış sorumluluk inançları ve sürekli kaygı düzeyini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Araştırmada “Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inançları ve sürekli kaygı düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?” ikinci alt problem olarak incelenmektedir. Araştırmanın sonucunda, erkeklerin SİAFBÖ toplam puanlarının kızlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörlerinden “arttırılmış sorumluluk” cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerin kızlara göre arttırılmış sorumluluk düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Ergenlerde SİAFBÖ alt faktörlerinden “katı ve aşırı davranış biçimleri” cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerin kızlara göre “katı ve aşırı davranış biçimleri” ortalamaları daha yüksek bulunmuştur.

Bu sonuç, araştırma örnekleminde yer alan erkek öğrencilerin ailelerinde, kız öğrencilere göre daha fazla ruhsal bozukluk olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Erkek öğrencilerin “arttırılmış sorumluluk” puanlarının yüksek çıkması, ailesi tarafından erkek çocuklara daha fazla sorumluluk yüklenmesi açısından Türk aile yapısıyla ilişkili olarak düşünülebilir.

Erkek öğrencilerin “katı ve aşırı davranış biçimleri” puanlarının yüksek çıkması, aile içerisinde erkek çocukların, kız çocuklara nazaran daha katı bir şekilde yetiştirildiklerinin işareti olabilir.

Ergenlerde sürekli kaygı düzeyi cinsiyete göre incelendiğinde kızların erkeklere göre sürekli kaygı düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Araştırmada, “Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri, anne öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır” üçüncü alt problem olarak ele alınmıştır.

Ergenlerde arttırılmış sorumluluk inançları anne öğrenim düzeyine göre incelendiğinde ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu anneye sahip ergenlerin SİAFBÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür (Tablo 10).

Ergenlerde arttırılmış sorumluluk inançları alt faktörlerinden “katı ve aşırı davranış biçimleri”, öğrenim düzeyi ilköğretim olan ergenlerin puan ortalamasının, anne öğrenim düzeyi ortaöğretim ve yükseköğretim olan ergenlerin puan ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 10). Bunun nedeni annenin öğrenim düzeyinin artmasıyla çocuğuna karşı daha hoşgörülü ve demokratik davranması olabilir.

Araştırmada anne öğrenim düzeyine göre ergenlerin sürekli kaygı düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir (Tablo 10). Literatür incelendiğinde, Gökçedağ (2001), Alisinanoğlu ve Ulutaş (2003)’in çalışmalarıyla uyum göstermektedir.

Varol (1990) lise son sınıf öğrencilerinin kaygı düzeyini etkileyen bazı etmenleri araştırmış, bunun sonucunda anne-babaların eğitim durumu ile çocukların kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlemiştir.

Araştırmada, istatistiksel olarak anlamlı olmamasına karşın, anne öğrenim düzeyi arttıkça sürekli kaygı puanlarının düştüğü gözlenmiştir (Tablo 9). Bu sonuç, ailede anneyle daha fazla vakit geçiren ergenlerin, annenin eğitim seviyesi arttıkça, çocuğa yaklaşımının daha sağlıklı olduğunu düşündürmektedir. Gümüş (1997), ilköğretim mezunu olan ebeveynler ile yüksek okul mezunu olan ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarının farklılık gösterebildiğini, anne-babanın eğitim durumu ile çocukların sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu, anne babası yüksek

okul mezunu olan çocukların kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bu sonuç da araştırmayla elde edilen sonuç ile örtüşmektedir.

Araştırmada, “Ergenlerin sorumluluk inançları ile sürekli kaygı düzeyleri , baba öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” dördüncü alt problem olarak ele alınmıştır.

Araştırmada, Ergenlerin Arttırılmış Sorumluluk İnanç Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeyleri, baba öğrenim düzeyine göre incelendiğinde, baba öğrenim düzeyi arttıkça istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde sürekli kaygı puan ortalamasının düştüğü belirlenmiştir (Tablo 12, Tablo 13). Bu sonuç, annenin öğrenim düzeyine göre elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir. Bu sonuç, Gümüş (1997)’ün ilköğretim mezunu olan ebeveynler ile yüksek okul mezunu olan ebeveynlerde, anne-babanın eğitim durumu ile çocukların sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu, anne babası yüksek okul mezunu olan çocukların kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu gösteren araştırmasıyla uyum göstermektedir.

Akboy (1996)’un normal devlet okulu ve özel okulda okuyan öğrencilerin kaygı düzeyleri ile ilgili araştırmasına yaşları 14 ile 18 arasında değişen 932 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonucunda özel okulda okuyan öğrencilerin normal devlet okulunda ve fen liselerinde okuyan öğrencilere göre kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kaygı düzeyinin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, öğrencilerin rehberlik servisinden yararlanmaları, babanın eğitim düzeyi, aile ve öğretmen tutumları ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, araştırmada elde edilen sonucu desteklemektedir. Bu durumda, Türk aile yapısının etkileri olduğu düşünülmektedir.

Soylu (2002)’nin üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin aileleriyle ilgili olarak algıladıkları sosyal destek düzeylerine, cinsiyete, sosyo ekonomik düzeye, anne babanın eğitimin düzeyine göre psikolojik belirtilerin farklılaşp farklılaşmadığını incelediği araştırmaya 488 ergen katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kızların ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyinin erkeklere göre daha düşük, anksiyete düzeyinin ise erkeklere göre daha yüksek olarak saptanmıştır. Ayrıca sosyo ekonomik düzeylerini yüksek olarak ifade eden öğrencilerin kaygı puanlarının, sosyo ekonomik düzeylerini düşük olarak ifade edenlere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Soylu, babanın eğitim düzeyi düştükçe, öğrencinin sosyal destek arama ihtiyacının arttığını belirtmiştir.

8. ÖNERİLER

1. SİAFBÖ’nün lise düzeyi örnekleme için uygulanan DFA sonucunda, ölçeğin lise düzeyi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek lise düzeyi rehberlik servislerinde kullanılarak; öğrencilerin arttırılmış sorumluluk inanç seviyelerinin belirlenmesine , psikolojik danışma ve rehberlik sürecinde rehber öğretmenlerin işini kolaylaştırabilir.
2. Öğrencilerin arttırılmış sorumluluk seviyelerinin hangi faktörlerden kaynaklandığının belirlenmesi, problemin çözümünde ilgili kişilere yol gösterici olacaktır.
3. Ergenlerin arttırılmış sorumluluk inançları ve sürekli kaygı düzeyleri; farklı özellikleri olan, farklı lise türlerinde incelenebilir. Bu şekilde kültüre duyarlı verilerin elde edilmesi açısından literatüre katkıda bulunulabilir.
4. Okul psikolojik danışmanları, ergenlerde kaygı oluşmasına neden olan arttırılmış sorumluluk inançları ile ilgili olarak grup programları yaparak, bu faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yürütebilir.
5. Araştırmanın sonucuna bağlı olarak ulaşılan, kız öğrencilerin sürekli kaygı düzeyinin yüksek olduğu bilgisi, eğitimciler ve rehber öğretmenler tarafından kız öğrencileri doğru anlayıp yardımcı olabilmek yönünde kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akboy, R. (1996). Öğretmen adaylarında durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenip karşılaştırılması ve kaygı alanlarının saptanması. İzmir: Buca eğitim fakültesi yayınları
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2003). Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 28 (128), sayfa: 65-71.
- Bartholomew, D. J., Knott, M., & Moustaki, I. (2011). Latent variable models and factor analysis: A unified approach. West Sussex: Wiley
- Başarı, D. (1990). Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Durumluk Kaygı, Akademik Başarı ve Sınav Başarısı Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bell, M.L. (1991). Learning a Complex Nursing Skill: Student Anxiety and the Effect of Preclinical Skill Evaluation. J.Nurs. Educ.30 (5) sayfa:222-226.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). Veri Analizi El Kitabı. (12. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Canter, S. (1998). Evle ilgili Sorumlulukları Yerine Getirme, (Çev. Serap Katlan) Ankara: HYB Yayıncılık
- Coles ME, Schofield CA (2008). Assessing the development of inflated responsibility beliefs: The pathways to Inflated Responsibility Beliefs Scale. Behav Ther:39 sayfa:322-333
- Cüceloğlu, D. (2002). Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim Donanımları. (5.Baskı) Ankara:Remzi Kitabevi.
- Çakmaklı, K. (1991). Aileler İçin Sosyal Hizmet. İstanbul :TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- Çankaya, Ö. (1997). Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. O.D.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çavuşoğlu, S. (1993). Anadolu Lisesi Giriş Sınavına Katılan Öğrencilerin Sınav Öncesi Durumluk Kaygı Düzeylerinin Sınav Başarıları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesini Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çuhadaroğlu,F.,Canat,S.,Kılıç,E.,Şenol,S,Rugancı,N.,Öncü,B.,Hoşgör,A.G.,Işıklı,S.,Avcı,A. (2004). Ergen ve Ruhsal Sorunlar Sorunlar Durum Saptama Çalışması Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Raporları,Ankara
- Doğan, M. (2001). Büyük Türkçe Sözlüğü. İstanbul: Vadi Yayınları
- Ellenburg, F.C. (2001). "Society and Schoole Must Teach Responsible Behavior",Educational Administration, 106,1, sayfa:9-11
- Flowers, B and Marby, N.K. (2001). A New Team Approach To Teaching Responsible Behavior. Foundations of The Singer's Art. 3,8, sayfa:424-425
- Gander M J, Gardiner H W. (2004). On İkinci ve On Üçüncü Bölüm. Dönmez A ve Onur B. Çocuk ve Ergen Gelişimi. (5.Baskı), Ankara: İmge Kitabevi. Sayfa:437- 495.
- Gökçedağ, S. (2001). Lise Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Kaygı Düzeyi Üzerinde Anne Baba Tutumlarının Etkilerinin Belirlenip Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü., Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Işık, E. (1996). Nevrozlar. Ankara: Kent Matbaası.
- İkiz, F. E., Totan, T. ve Karaca, R. (2013). Sorumluluk İnançlarını Arttıran Faktörleri Belirleme Ölçeğinin Uyarlanması http://www.literatursempozyum.com/pdf/m_1392212381..pdf 2013

- Karasar, N. (1991). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kısa, S. S. (1996). İzmir İl Merkezinde Dershaneye Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozacıoğlu, G. (1982). Çocukların Anksiyete Düzeyleri ile Annelerinin Tutumları Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köknel, Ö. (1982). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). Ergenlik Psikolojisi. (10. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Morgan, C. (1977). A Brief Introduction to Psychology (Psikolojiye Giriş). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Moritz, S., Wahl, K., Zurowski, B., Jelinek, L., Fricke, S. ve Hand, I. (2007). Enhanced perceived responsibility decreases metamemory but not memory accuracy in obsessive-compulsive disorder (OCD). Behaviour Research and Therapy, 45, sayfa: 2044-2052
- Nelson, D. B. and Low, G. R. (2004). Personal Responsibility Map (PRM), Oakwood Solutions, LLC Obsessive Compulsive Cognitions Working Group. Cognitive assessment of obsessive-compulsive disorder. Behav Res Ther 1997; 35 sayfa: 667-681.
- Öner, N. (1977). Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1998). Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özgür, G. (1986). Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Birinci Sınıf Öğrencilerinin Klinik Uygulama ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. 1. Ulusal Hemşirelik Eğitim Sempozyumu Kitabı. İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- Rutter, M. (1976). Research report: Isle of Wight studies. Psychological Medicine, 6, sayfa: 313-332
- Ruyter, D. (2002), "The Virtue of Taking Responsibility", Educational Philosophy And Theory, 34, 1, sayfa: 25 - 36.
- Salkovskis P.M. , Forrester E. Responsibility. In: R.O. Frost and G. Steketee, Editors, Cognitive approaches to obsessions and compulsions: Theory, assessment and treatment Elsevier, Oxford sayfa: 45-61, 2002.
- Salkovskis P.M. (1989). Cognitive-behaviour factors and the persistence of intrusive thoughts in obsessional problems. Behav Res Ther 1989; 27: sayfa: 677-682.
- Salkovskis, P.M. (1985). Obsessional-compulsive problems: a cognitive-behavioural analysis. Behaviour Research and Therapy, 23 (5), sayfa: 571-583
- Spielberger, C. (1966). Theory and research in anxiety, In C.D. Spielberger (ed) anxiety and behavior. New York: Academic Press,
- Spielberger, C.D. (1970). Theory and Research in Anxiety. New York: Academic Press.
- Soylu, Ö. (2002). Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin ailelerinden sosyal destek algılayıp- algılamama durumlarına göre psikolojik belirtiler yönünden incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, H. (1995). Yetiştirme Yurtlarında Kalan ve Aileleri ile Yaşayan Liseli Gençlerin Stresle Başa çıkma Stratejileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- TDK (2013). Korku http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5773fbf0120cb6.80740406 (1 Aralık 2013)
- Varol, Ş. (1990). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H. (1993). Çocuk Psikolojisi. (8.Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H., Köknel, Ö., Kulaksızoğlu, A., Ayhan, H., Dodurgalı, A., Ekşi, H. (2010). Anne Baba Tutumları. 2. Baskı, İstanbul:Timaş Yayınları.
- Yavuzer, H. (1997). Anne-Baba ve Çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi